

Мізік Ю. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

Конопліна О. О.

*асистент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

Панов В. В.

генеральний директор КП «Харківводоканал» (м. Харків)

Ярошенко Н. А.

*здобувач
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

Mizik I. I.

*Ph.D, Associate Professor,
O.M. Beketov National University of Urban Economy, Kharkiv*

Konoplina O. O.

*Assist. Professor
O.M. Beketov National University of Urban Economy, Kharkiv*

Panov V. V.

General Director of Kharkivvodokanal, Enterprise

Yaroshenko N. A.

*PhD Student,
O.M. Beketov National University of Urban Economy*

ПРОВІДНІ МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ

ADVANCED TOOLS AND METHODS IN STRATEGICAL MONITORING OF FINANCIAL & ECONOMIC SECURITY: ON THE EXAMPLE OF WATER SERVICES ENTERPRISES IN UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена дослідженню провідних інструментів та методів стратегічного моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення. Запропоновано етапи моніторингу навколишнього середовища фінансово-економічної безпеки. Проаналізовано та згруповано основні фактори, що впливають на фінансово-економічну безпеку підприємств водопостачання та водовідведення. Розглянуто основні передові інструменти та методи стратегічного моніторингу фінансово-економічної безпеки.

Ключові слова: підприємства водопостачання, стратегічний моніторинг, фінансово-економічна безпека, фактор, система.

Постановка проблеми. Управління фінансово-економічною безпекою є частиною загальної стратегії управління підприємством як системою. У довгостроковій перспективі роль фінансово-економічної безпеки загалом та її складових елементів зокрема є невід'ємним складником стратегічного планування діяльності.

Водопровідно-каналізаційне господарство є однією з найважливіших галузей економіки України. Послуги, що надаються цими підприємствами, є невід'ємними складниками життя та розвитку сучасної людини. Припинення діяльності підприємств водопостачання та водовідведення неминуче веде до техногенної катастрофи.

З огляду на критичне технічне, економічне та фінансове становище підприємств галузі, необхідні пошук та застосування нових ефективних методів, які б забезпечували не тільки ефективність функціонування, але й безпеку підприємства. Саме тому формування системи фінансово-економічної безпеки підприємств галузі є об'єктивною необхідністю сучасного управління.

Оскільки сьогодні проблема фінансово-економічної безпеки підприємств набуває першочергового значення, виникає потреба у розробленні системи моніторингу її забезпечення. Наявні моделі та методи управління фінансовими ресурсами, такі як фінансовий аналіз, контроль,

планування, прогнозування, в сучасних умовах господарювання не здатні до оперативного та адекватного реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. Недосконалість систем збору, обробки, систематизації фінансової інформації не дає змоги повною мірою використовувати вищезазначені методи та прийоми, а також формулювати об'єктивні висновки.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки, оцінка її рівня, прогнозування можливих загроз потребує певного інформаційно-аналітичного забезпечення. Окрім того, підприємство потребує постійного моніторингу стану фінансово-економічної безпеки і в процесі стратегічних перетворень.

Таким чином, основним інструментом, що дає змогу швидко реагувати на постійні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, є моніторинг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми моніторингу в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства присвячені наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, таких як С. Астистов, О. Барановський, І. Бланк, А. Борисов, В. Галіцин, М. Дем'яненко, М. Єрмошенко, Ю. Калюх, Р. Каплан, Л. Лігоненко, О. Мозенков, Н. Москаленко, Л. Новикова, Л. Савченко, В. Савчук, Г. Ситник та інші. Теоретичні аспекти поняття «моніторинг» у загальному розумінні розкриті в працях таких авторів, як Е.М. Коротков, Б.Г. Литвак, П.І. Кононенко, Д. Хан, Н.Г. Данилочкина, М.О. Кизим, В.А. Забродський, О.С. Олексюк, І.Й. Плікус та інші. Проте поза увагою залишилися питання формування системи моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення.

Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних підходів та практичних основ застосування методів стратегічного моніторингу фінансово-економічної безпеки на підприємствах водопостачання та водовідведення.

Вклад основного матеріалу дослідження. Моніторинг фінансово-економічної безпеки можна умовно поділити на два блоки: моніторинг фінансової діяльності підприємства і моніторинг фінансового стану та моніторинг економічної безпеки.

Моніторинг фінансової діяльності підприємства передбачає постійне спостереження грошових потоків, використання власних та залучених коштів тощо. Моніторинг фінансового стану підприємства є кількісним вираженням його фінансового стану.

Моніторинг економічної безпеки передбачає оцінювання кількісних та якісних показників діяльності підприємства загалом для оцінки можливих або існуючих загроз [1, с. 35].

Отже, моніторинг обмежується лише дослідженням внутрішнього стану або чинників внутрішнього характеру діяльності підприємства.

Проте, з огляду на складність виробничих відносин на підприємствах водопостачання та водовідведення, специфічність їх місії, різноманітність виконуваних ними функцій та високу соціальну значущість, ефективність їхньої діяльності визначається не тільки внутрішніми, а й багатьма зовнішніми факторами. Кожний із цих факторів впливає на забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Тому для забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства дослідження повинні проводитися не тільки в межах внутрішнього середовища, важливим є вивчення й умов та чинників зовнішнього середовища суб'єкта господарювання.

Враховуючи всі вищезазначені фактори, пропонується під моніторингом фінансово-економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення розуміти спеціально організовану, постійно та безперервно діючу

систему, за допомогою якої здійснюється процес збору, накопичення, систематизації, аналізу інформації, яка встановлює чинники впливу зовнішнього і внутрішнього середовища, що впливають на діяльність підприємств та формують рівень його фінансово-економічної безпеки.

Сутність моніторингу системи фінансово-економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення проявляється через специфіку їхньої діяльності. Тому поряд із стандартними процесами, що є притаманними моніторингу, слід розробляти ті його напрями, які враховували б дію факторів, притаманних саме цим підприємствам.

Враховуючи вищезазначене, ми вважаємо, що сутність моніторингу системи фінансово-економічної безпеки підприємства полягає у наданні достовірної, повної інформації про фінансовий стан та складники фінансової безпеки, динаміку складників економічної безпеки підприємства, а також чинники зовнішнього і внутрішнього середовища, які його зумовлюють.

Отже, вважаємо за доцільне запропонувати таку структуру комплексного моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємства, як моніторинг середовища (зовнішнього і внутрішнього) та фінансово-економічний моніторинг.

Моніторинг середовища полягає у впровадженні постійно діючої системи організації спостереження за станом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, здійсненні їх оцінки, прогнозування, формування інформаційної бази для подальших досліджень. Об'єктом моніторингу є зовнішні і внутрішні фактори, за рахунок яких досягається певний рівень фінансово-економічної безпеки підприємств.

На етапі формування інформаційної бази моніторингу необхідно визначити стан об'єкта дослідження, для чого встановлюються напрями та взаємозв'язок інформаційних потоків, які його описують. Це дасть змогу розробити систему, яка забезпечуватиме суб'єктів моніторингу необхідною оперативною первинною інформацією про стан об'єкта моніторингу в певний період часу.

Водночас, досліджуючи кожний складник внутрішнього та зовнішнього середовища, слід звертати особливу увагу на специфіку діяльності підприємств водопостачання та водовідведення. Тому у стандартних складниках фінансово-економічної безпеки слід деякі з них розглядати в контексті діяльності цієї галузі.

Так, досліджуючи складник споживачів, необхідно звернути увагу на те, що основними споживачами підприємств водопостачання та водовідведення є населення, бюджетні установи різних рівнів та інші споживачі. При цьому населення як основний споживач буде виступати найвагомішим фактором впливу за цим складником. За контингентом постачальників необхідно виділити такі напрями, як відносини з постачальниками енергоносіїв, що формують основну суму кредиторської заборгованості за даними підприємствами [2].

Через високу соціальну значущість підприємств водопостачання та водовідведення та пильну увагу до них як з боку органів влади, так і з боку споживачів за цим складником також повинна здійснюватися оцінка можливих загроз.

Здійснюючи моніторинг внутрішнього середовища, особливу увагу слід приділити процесу виробництва та надання послуг, а разом із цим – і технічному складнику. Адже особливістю підприємств водопостачання та водовідведення є безперервність надання послуг, яка забезпечується шляхом утримання основних засобів в належному стані.

Моніторинг середовища підприємств проводиться з періодичністю, що відповідає динамічності зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Крім того, тривалість та періодичність процесу моніторингу повинна визначатися відповідно до термінів збору інформації, її систематизації та обробки. Також повинні бути враховані кінцеві терміни прийняття управлінських рішень. При цьому головною метою дії системи моніторингу є забезпечення своєчасності прийняття управлінських рішень, спрямованих на забезпечення стабільності діяльності, попередження або усунення дії загроз, виправлення їх наслідків та забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Якщо в процесі розроблення ефективної системи моніторингу середовища підприємства забезпечується дотримання вищезазначених умов, є можливість оперативно відстежувати зміни досліджуваних факторів, своєчасно визначати та реагувати на зміни зовнішнього середовища підприємств водопостачання та водовідведення, оцінити наміри та поведінку основних контрагентів та своєчасно вжити заходів щодо забезпечення відповідного рівня фінансово-економічної безпеки у довгостроковій перспективі.

Отже, в межах створюваної системи моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємства можна вирішувати такі питання, як:

- спостереження, збір та нагромадження інформації про зміни факторів середовища у динаміці;
- визначення тенденцій змін факторів середовища;
- здійснення оцінки впливу факторів зовнішнього середовища і внутрішнього середовища на рівень фінансово-економічної безпеки підприємства;
- аналіз трендів та тенденцій впливу факторів у динаміці;
- прогнозування тенденції зміни фінансово-економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу факторів середовища;
- становлення системи інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень для забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств у довгостроковій перспективі [3, с. 120].

Моніторинг впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на рівень фінансово-економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення передбачає певну послідовність етапів (рис. 1).

Так, на першому етапі моніторингу середовища передбачається встановлення цілей та визначення завдань моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища. Крім того, необхідно визначити фактори впливу на результат забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення та визначити найвагоміші елементи фінансово-економічної безпеки, на які може бути здійснений цей вплив.

Другий етап передбачає здійснення оцінки динамічності обраних факторів.

Усі фактори доцільно виокремити в такі групи, як:

- фактори впливу на діяльність підприємств із високою динамічністю, які з часом можуть змінюватися;

– фактори посередньої динамічності впливу – вплив із часом суттєво не змінюється;

– фактори слабого впливу – вплив із часом залишається майже незмінним.

При цьому сила впливу та динамічність факторів впливу може зазнавати змін. Отже, фактори можуть переходити від однієї групи до іншої.

Далі усі фактори, які впливають на фінансово-економічну безпеку підприємств водопостачання та водовідведення, слід поділити на фактори-стимулятори і фактори-дестимулятори залежно від характеру впливу на її рівень. Такий розподіл дає змогу завчасно спрогнозувати тенденції змін у діяльності під їх впливом та внести відповідні коригування до стратегії розвитку підприємства загалом та до системи фінансово-економічної безпеки зокрема.

Наступним кроком є вибір методів оцінки впливу факторів середовища на фінансово-економічну безпеку підприємств.

В економічній літературі розроблено та запропоновано безліч методів оцінки. Всі методи, які можуть бути застосовані для оцінки факторів впливу середовища на фінансово-економічну безпеку підприємств водопостачання та водовідведення, можна поділити на методи прогнозування, методи моделювання, методи оцінки наслідків, експертні методи.

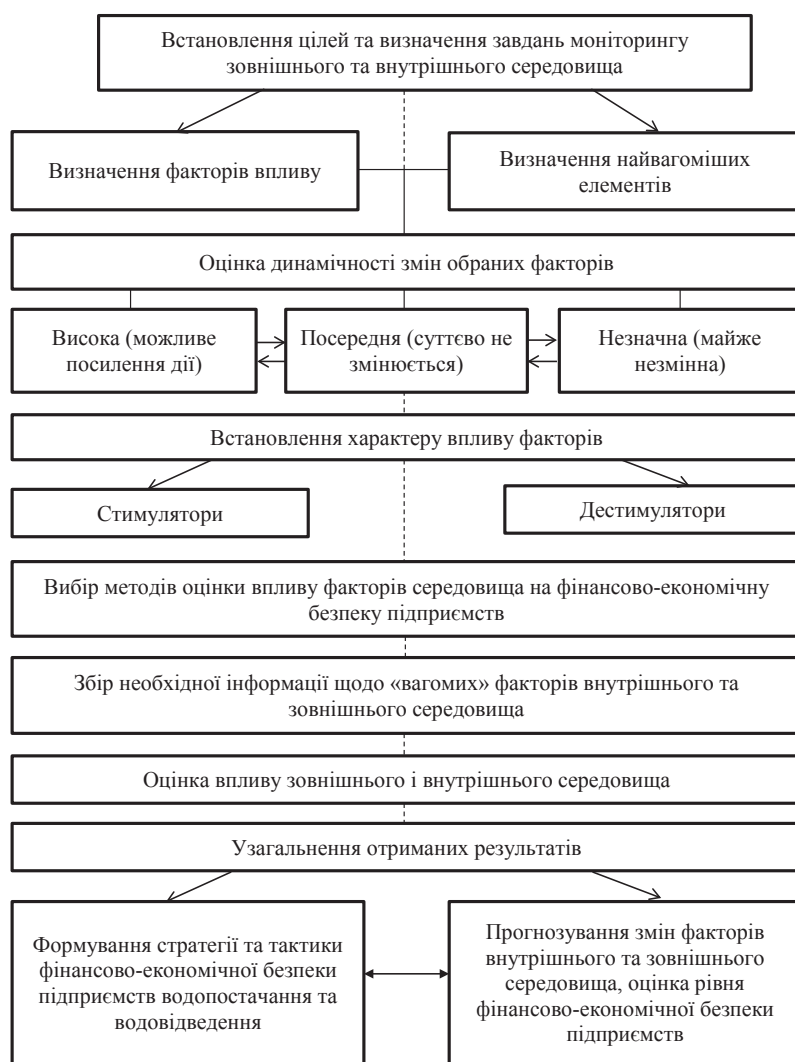

Рис. 1. Етапи моніторингу середовища фінансово-економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення

Кожен із названих вище методів не є універсальним. Доцільність застосування того чи іншого методу оцінки визначається динамізмом змін у зовнішньому оточенні, специфікою факторів, вплив яких оцінюється.

На наступному етапі проводиться збір необхідної інформації щодо «вагомих» факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Вивчення стану та перспектив розвитку окремих факторів зовнішнього середовища базується на отриманні якісної та кількісної інформації, її обробці за допомогою запропонованих методів та формуванні відповідних аналітичних висновків. Інформаційною базою проведення дослідження є фінансова та статистична звітність, макроекономічні дослідження, аналітичні огляди, результати вибіркового дослідження та спостережень тощо.

Кількість та перелік «вагомих» факторів, тобто найбільш важливих елементів середовища, які необхідно дослідити, визначаються з урахуванням розміру підприємства, характеру та специфіки його діяльності (спеціалізації), цілей та умов проведення діагностики.

На завершальному етапі здійснюється проведення оцінки впливу зовнішнього і внутрішнього середовища на рівень фінансово-економічної безпеки та узагальнення отриманих результатів. При цьому сприятливий стан або очікувані сприятливі зміни середовища підвищують рівень фінансової безпеки підприємства; негативний стан або прогнозування погіршення ситуації спричиняє виникнення та поглиблення кризи.

Іншим складовим елементом запропонованої системи моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення є безпосередній моніторинг динаміки фінансового стану та інших структурних складників фінансово-економічної безпеки. У цьому контексті фінансово-економічну безпеку можна розглядати як сукупність кількісних та якісних показників фінансового, економічного та технічного стану підприємства, яка

визначається забезпеченням фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства, ефективністю використання наявних фінансових ресурсів, організацією внутрішньогосподарського контролю основних видів звичайної діяльності підприємства, аналізом можливих внутрішніх та зовнішніх загроз та попередження збитків, якістю менеджменту суб'єкта господарювання [4, с. 58].

Отже, використання стратегічного моніторингу системи фінансово-економічної безпеки передбачає проведення безперервних досліджень підприємства на будь-якому відрізку часу.

Завершальним етапом стратегічного моніторингу є підготовка узагальнюючих висновків та рекомендацій щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення як на поточному етапі, так і у перспективі.

Висновки. Таким чином, значення запропонованої системи моніторингу фінансово-економічної безпеки полягає в тому, що вона:

- оперативно повідомляє про зміни в стані фінансово-економічної безпеки підприємств водопостачання та водовідведення;
- дає можливість реально побудувати прогноз і наблизити прогнозовані показники до реальних;
- встановлює вплив зовнішнього і внутрішнього середовища на фінансово-економічну безпеку підприємства та її складники;
- забезпечує зацікавлених користувачів оперативною, об'єктивною й актуальною інформацією про фінансовий та економічний стан, а також фактори, що їх визначають і можливості змін.

При цьому основним завданням моніторингу фінансово-економічної безпеки є відстеження факторів впливу на кінцеві показники її рівня, визначення нових прогнозованих показників на певний момент часу та на перспективу з урахуванням виявлених відхилень.

Список використаних джерел:

1. Мозенков О.В. Системи фінансового моніторингу. Методологія проектування: монографія / О.В. Мозенков. – Х.: ІНЖЕК, 2005. – 152 с.
2. [Україна комунальна [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://statistic.jkg-portal.com.ua/ua>.
3. Галицин В.К. Системи моніторингу / В.К. Галицин. – К.: КНЭУ, 2000. – 231 с.
4. Сусіденко О.В. Формування системи забезпечення фінансової безпеки підприємства : дис. канд. ек. наук : 08.00.04 / Сусіденко О.В. – Хмельницький, 2015. – 220 с.

Анотація. Стаття присвячена розгляду інструментів та методів стратегічного моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємств водоснабження та водовідведення. Предложено етапи моніторингу середовища фінансово-економічної безпеки. Проаналізовані та сгрупировані фактори, впливаючі на фінансово-економічну безпеку підприємств водоснабження та водовідведення. Розглянуті основні перелічені інструменти та методи стратегічного моніторингу фінансово-економічної безпеки.

Ключевые слова: підприємства водоснабження та водовідведення, стратегічний моніторинг, фінансово-економічна безпека, фактор, система.

Summary. This article is devoted to advanced tools and methods in strategical monitoring of financial & economic security at Ukrainian water services enterprises. The stages of monitoring the environment of financial and economic security are suggested for water supply enterprises. The factors that affect the financial and economic security of water supply companies are grouped. The main advanced tools and methods in strategical monitoring of financial and economic security are considered.

Key words: water services enterprises, strategical monitoring, financial and economic security, factor, system.